

TIJORAT BANKLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI RAQAMLI XIZMAT TURLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLARI

Foziljonova Mushtariybonu Farruxbek qizi
Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada O'zbekiston tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning amaldagi holati tahlil qilinib, iqtisodiy samaradorlikka to'sqinlik qilayotgan muammolar ko'rsatib berilgan. Shu bilan birga, ushbu muammolarni bartaraf etish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali bank xizmatlari samaradorligini va iqtisodiy natijadorligini oshirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: tijorat bank, iqtisodiy samaradorlik, raqamli texnologiyalar, daromadlilik ko'rsatkichi, xorijiy tajriba.

Аннотация

В статье анализируется современное состояние использования цифровых технологий в деятельности коммерческих банков Узбекистана и выявляются проблемы, препятствующие повышению экономической эффективности. Вместе с тем, были выдвинуты практические предложения и рекомендации по устранению указанных проблем и повышению оперативности и экономической эффективности банковских услуг за счет внедрения цифровых технологий.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, экономическая эффективность, цифровые технологии, индекс рентабельности, зарубежный опыт.

Abstract

The article analyzes the current state of use of digital technologies in the activities of commercial banks in Uzbekistan and identifies problems that hinder economic efficiency. At the same time, practical proposals and recommendations were put forward to eliminate these problems and increase the efficiency and economic effectiveness of banking services through the introduction of digital technologies.

Keywords: commercial banking, economic efficiency, digital technologies, profitability index, foreign experience.

KIRISH

Hozirgi global raqamli iqtisodiyot taraqqiyoti sharoitida bank xizmatlari samaradorligini oshirish masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali bank operatsiyalarini avtomatlashtirish, xizmat ko'rsatish jarayonlarini tezkor va shaffof qilish iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Shu bois, jahon amaliyotida bank xizmat turlarini rivojlantirishda integrallashgan axborot tizimlarini joriy etish, ma'lumotlar xavfsizligini kuchaytirish, raqamli iqtisodiyot texnologiyalarini tatbiq etish hamda turli axborot tizimlari o'rtasida o'zaro integratsiyani samarali yo'lga qo'yish kabi yo'nalishlar ustuvor tendensiya sifatida namoyon bo'lmoqda.

O‘zbekistonda ham tijorat banklari uchun raqamli xizmatlarni kengaytirish va ularni iqtisodiy jihatdan samarali boshqarish masalasi kun tartibiga chiqmoqda. Bank xizmatlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida diversifikatsiya qilish, ya’ni yangi xizmat turlarini ishlab chiqish va mijozlarga yetkazish banklarning bozordagi raqobatbardoshligini ta’minlaydi. Jumladan, banklar tomonidan kichik va yirik moliyaviy texnologiya kompaniyalari bilan hamkorlikda “sun’iy intellekt” hamda boshqa raqamli yechimlardan foydalanish orqali xizmat ko‘rsatish sifatini oshirishga intilish iqtisodiy samaradorlikka to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatmoqda.

Chunki, raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish bir tomondan an’anaviy bank tizimiga yangi raqobatchilarning kirib kelishi orqali tahdid tug‘dirsa-da, ikkinchi tomondan, bank xizmatlari bozorida yangi iqtisodiy imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Bu esa tijorat banklari uchun xizmatlarni arzonlashtirish, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish va mijozlar bazasini kengaytirish orqali daromad manbalarini diversifikatsiya qilish imkoniyatini beradi.

Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi tijorat banklarining xizmat ko‘rsatish tizimini iqtisodiy jihatdan samarali tashkil etishni, raqobat muhitida barqaror daromad olish va milliy moliya bozorida faol ishtirok etish uchun raqamli texnologiyalarni chuqur integratsiya qilishni taqozo etmoqda.

Mamlakatda oxirgi yillarda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish, tijorat banklari xizmat turlarining yangi mexanizmlarini joriy etish yuzasidan katta ishlar olib borilmoqda. Xususan, Prezidentning «Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi (Farmon, 2018), «O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi (Qaror, 2018), “2020-yil – Ilm-ma’rifat va raqamli iqtisodiyot yili” deb e’lon qilinganligi hamda 2030-yilga qadar «Raqamli O‘zbekiston» konsepsiyasini ishlab chiqish belgilanganligi (Mirziyoyev, 2019) bu borada bank tizimi oldiga qator vazifalarni bajarishni keltirib chiqaradi.

Yuqoridagi konseptual g‘oyalardan kelib chiqqan holda, mazkur maqola mavzusining dolzarb ekanligini asoslash mumkin.

ADABIYOTLAR SHARHI

Dunyoda axborot texnologiyalarining rivojlanishi jarayonida, raqamli iqtisodiyot atamasi yuzaga keldi va ushbu atama birinchi marta «Elektron raqamli jamiyat: tarmoq asrining afzalliklari va kamchiliklari» kitobida 1995-yilda ishlatilgan. Don Tapskot (2016) fikricha, bozor subyektlari faoliyatini raqamli transformatsiyalashning asosiy omili raqamli madaniyatni rivojlantirish hisoblanishi ta’kidlangan.

Amerikalik dasturchi Nikolas Negroponte (1995) tomonidan “raqamli iqtisodiyot” terminini amaliyotga kiritildi. Hozirda bu istilohni butun dunyodagi siyosatchilar, iqtisodchilar, jurnalistlar, tadbirkorlar – deyarli barcha qo‘llamoqda. Butun jahon banki 2016-yilda dunyodagi raqamli iqtisodiyotning ahvoli haqida ilk ma’ruzasini e’lon qilindi.

«Raqamli iqtisodiyot» atamasi ilmiy amaliyotga ispaniyalik va amerikalik sotsiolog, axborotlashgan jamiyatning yetakchi tadqiqotchisi Manuyel Kastels (1999)

tomonidan kiritilgan. Bu borada u o'zining «Axborot davri: iqtisod, jamiyat va madaniyat» nomli uch jildli monografiyasi chop etilgan. Uning fikricha raqamli iqtisodiyot atamasi ikki xil turdagi tushunchalarni ifodalaydi:

- birinchidan, raqamli iqtisodiyot – bu rivojlanishning zamonaviy bosqichi hisoblanib, u ijodiy mehnat va axborot ne'matlarining ustuvor o'rni bilan tavsiflanadi.

- ikkinchidan, raqamli iqtisodiyot – bu o'ziga xos nazariya bo'lib, uning o'rganish obyekti, axborotlashgan jamiyat hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot nazariyasi o'z rivojlanishining boshlang'ich davridadir, chunki sivilizatsiyaning raqamli axborot bosqichiga o'tishi bir necha o'n yil avvallari boshlangan.

Ushbu tushunchalarni bog'lab turadigan omil – bu iqtisodiy jarayonlarning globallashtirishida axborot texnologiyalarining birlamchi o'rinni egallashi bo'lib hisoblanadi.

Fikrimizcha, raqamli iqtisodiyot, bu — alohida faoliyat turi emas. Bu, aslida, ishbilarmonlik, sanoat obyektlari, xizmatlar deganidir. «Raqamli» atamasi mazkur sohalarining barchasi axborot texnologiyalaridan faol foydalanishni anglatadi. Agar oddiy iqtisodiyotda moddiy buyumlar asosiy resurs hisoblansa, raqamli iqtisodiyotda bu qayta ishlanadigan hamda uzatiladigan axborot, ma'lumotlar bo'ladi. Ularning tahlilidan so'ng to'g'ri boshqarish bo'yicha yechim ishlab chiqiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur mavzuni ilmiy tadqiq etish jarayonida tahlil va taqqoslash usuli asos qilib olindi. Xususan, iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini o'rganishda mantiqiy tahlil qilish, turli ma'lumotlarni guruhlash va ularni o'zaro taqqoslash orqali statistik qayta ishlash usullari qo'llanildi. Shuningdek, tadqiqot doirasida iqtisodiy ko'rsatkichlarni aniq baholash maqsadida miqdoriy va sifatli ko'rsatkichlarni hisoblash, ularning dinamikasi va samaradorlikka ta'sirini tahlil qilish yo'li bilan iqtisodiy natijalarga ilmiy asoslangan xulosalar chiqarildi.

Bunday usullarning qo'llanilishi nafaqat mavjud ma'lumotlarni tizimlashtirishga, balki iqtisodiy jarayonlarning tijorat banklari faoliyatida qay darajada samara berishi mumkinligini baholashga ham xizmat qildi. Shu orqali raqamli texnologiyalarining joriy qilinishi iqtisodiy samaradorlikka qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlandi hamda tegishli takliflar ilgari surildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli texnologiyalar global iqtisodiyotning tuzilmasi va ishlash mexanizmlarini tubdan o'zgartirib, an'anaviy biznes modellarini qayta shakllantirmoqda. Bu jarayon bozorlarda raqobatni kuchaytiradi, xo'jalik yurituvchi subyektlar samaradorligini oshiradi va milliy iqtisodiyotlar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Bunda raqamli islohotlar nafaqat yangi bozor segmentlarini yuzaga keltiradi, balki mavjud iqtisodiy resurslardan unumli foydalanish orqali yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

McKinsey Global Institute (2024) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi 20 yillik o'sishdan keyin jahon yalpi ichki mahsulotida an'anaviy tovar va xizmatlar savdosining ulushi 2017 yildagi 53 foizdan 2014-yilda 39 foizgacha pasaygan. Shu

bilan birga, 2005–2014-yillarda transchegaraviy ma'lumotlar almashinuvi hajmi 45 barobarga oshgani raqamli iqtisodiyotning ulkan iqtisodiy imkoniyatlar yaratayotganidan dalolat beradi. Masalan, 2020 yildan boshlab jahon tovar savdosining qariyb 12 foizi elektron tijorat orqali amalga oshirilgan. Bu raqam raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini yaqqol ko'rsatib turibdi.

“The Boston Consulting Group” (2024) tahlillariga ko'ra, Xitoyda elektron tijorat ulkan sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Xususan, mamlakatning elektron tijorat aylanmasi 18 milliard dollarga yetgan bo'lib, iste'molchilar internet orqali taxminan 750 milliard dollarlik xarid amalga oshirgan. Bu ko'rsatkich AQSH va Buyuk Britaniyaning qo'shma natijalaridan ham yuqori. 2023 yil oxiriga kelib, Xitoyning xalqaro elektron tijoratdagi ulushi 39,2 foizni tashkil etgan. Mamlakatda 2018–2024 yillarga mo'ljallangan dastur doirasida elektron tijorat hajmini 5 yil ichida 5,8 trln dollarga yetkazish rejalashtirilgan.

McKinsey & Company (2024) prognozlariga ko'ra, raqamli texnologiyalar 2025-yilga kelib Xitoy yalpi ichki mahsulotini 22 foizgacha, Rossiya iqtisodiyotini esa 34 foizgacha o'sishiga xizmat qilishi mumkin. AQSHda esa raqamli texnologiyalardan kutilayotgan iqtisodiy samaradorlik 1,6–2,2 trillion AQSH dollarga yetishi prognoz qilingan.

1-jadval.

2024 yil uchun I-DESI subindekslari¹

Mamlakatlar	Raqamli (I-DESI) indeksi	Bog'lanish darajasi	Inson kapitali	Internetdan foydalanish	Raqamli texnologiyalar integratsiyasi	Raqamli davlat xizmatlari
Janubiy Koreya	75,2	79,8	75,6	74,5	63,8	83,0
Norvegiya	73,0	75,8	69,1	85,2	65,8	72,5
Islandiya	72,7	72,4	80,2	75,9	75,7	53,7
Yaponiya	68,5	72,5	69,7	73,9	53,0	75,0
Avstraliya	67,8	56,8	80,5	57,8	57,3	88,9
Kanada	67,0	59,6	67,3	66,2	65,4	81,5
AQSH	66,7	71,3	56,2	71,0	61,8	79,0
Yangi Zelandiya	65,8	55,4	79,3	58,2	55,6	81,6
YEning davlati	58,9	62,9	58,0	59,7	51,3	63,1
Isroil	55,6	54,3	57,4	58,5	45,2	65,4
Rossiya	47,5	38,9	64,1	48,7	29,8	56,8
Xitoy	45,3	47,8	40,5	45,3	40,7	58,6
Chili	44,9	47,8	42,6	32,9	40,5	61,4
Turkiya	41,5	43,3	53,1	35,9	27,7	43,2
Braziliya	39,7	39,5	39,2	33,8	27,8	62,4

¹ Manba: EuropeanCommission. I-DESI 2019 – ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

Mamlakatlar	Raqamli (I-DESI) indeksi	Bog'lanish darajasi	Inson kapitali	Internetdan foydalanish	Raqamli texnologiyalar integratsiyasi	Raqamli davlat xizmatlari
Meksika	43,1	45,5	41,6	30,0	33,7	67,2

1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga asoslanganda, raqamli iqtisodiyotni joriy etish va undan samarali foydalanish bo'yicha Janubiy Koreya, Norvegiya va Islandiya yetakchi o'rinlarni egallab turibdi. Rossiya esa raqamli transformatsiyada ilgari layotgan Janubiy Koreyadan 27,7 punkt orqada qolsa-da, Xitoy, Chili, Turkiya, Braziliya va Meksika kabi davlatlarga nisbatan yuqori ko'rsatkichlarga ega.

Bu holat Rossiyada raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashda katta salohiyatga egaligini anglatadi. Ya'ni, raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida resurslardan samarali foydalanish, iqtisodiy jarayonlarni tezkorlashtirish va bozor raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlari ortib bormoqda. Shu bilan birga, Rossiyaning yuqori salohiyati raqamli islohotlar orqali ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish, yangi xizmat turlarini joriy qilish va eksport imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Umuman, Rossiya bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonida iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan yuqori imkoniyatlarga ega davlat sifatida e'tirof etilmoqda. Agar mavjud tendensiyalar izchil davom etsa, raqamli texnologiyalar Rossiya iqtisodiyotining barqaror o'sishi va xalqaro bozorda raqobatdoshligini kuchaytirishda hal qiluvchi omilga aylanishi mumkin.

Hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, moliya sohasi texnik innovatsiyalar ta'sirida tubdan transformatsiya qilinmoqda. Bank tizimlari, to'lov operatsiyalari, kreditlash va shu kabi xizmatlar jarayonlariga raqamli texnologiyalarning tatbiq etilishi ularning tezkorligi, xavfsizligi va samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Bu yo'nalishda "Fintex" (ing. *Financial Technology*) nomi bilan mashhur bo'lgan moliyaviy texnologiyalar alohida o'rin egallaydi. Ular moliyaviy xizmatlarni modernizatsiya qilish, resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim drayver hisoblanadi.

"Accenture" konsalting kompaniyasi ma'lumotlariga ko'ra, 2017-yilda dunyo miqyosida fintex-startaplar uchun 27,4 milliard dollar sarflangan bo'lib, bu 2016-yilga nisbatan 18 foiz ko'pdir. Bu raqam moliyaviy texnologiyalarga bo'lgan qiziqish va investitsiyalar salohiyatining ortib borayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, *The Forbes FinTech 50* ro'yxatidan ma'lum bo'lishicha, AQSHdagi moliyaviy texnologiyalar mahalliy bank sektori uchun jiddiy raqobatchi sifatida maydonga chiqmoqda, chunki mamlakatning bank bozori kapitalizatsiyasi 8,5 trillion dollarni tashkil qiladi.

Fintex ishlanmalari iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. Chunki ular orqali moliyaviy operatsiyalarning xarajatlari qisqaradi, xizmatlar tezligi va sifatini oshirish mumkin bo'ladi, investitsiya jarayonlari esa tahlil va prognoz qilish vositalari orqali yanada samarali yo'lga qo'yiladi. Shu bilan birga, fintex

kompaniyalari bozordagi raqobat muhitini kuchaytirib, an'anaviy moliyaviy institutlarni o'z xizmatlarini takomillashtirishga majbur etmoqda.

Natijada, moliyaviy texnologiyalar nafaqat jismoniy va yuridik shaxslar uchun moliyaviy xizmatlarni yengillashtiradi, balki butun moliyaviy bozorning iqtisodiy samaradorligini oshirish, resurslardan foydalanish darajasini yaxshilash va global investitsiya muhitini jozibador qilishda hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda ham raqamli iqtisodiyotni jadal rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Prezidentning Oliy Majlisga 2020-yildagi Murojaatnomasida ta'kidlanganidek, taraqqiyotning eng qisqa yo'li raqamli bilim va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashdan o'tadi. Chunki axborot texnologiyalari nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshirishga, balki ortiqcha xarajatlarni qisqartirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular korrupsiyani yo'qotishda samarali vosita sifatida ham ahamiyatlidir.

Shuningdek, murojaatnomada mamlakat bank tizimining raqamli texnologiyalardan foydalanishda 10–15 yil orqada qolayotgani qayd etilgan va 2020-yildan boshlab har bir bankda keng ko'lamlı transformatsiya dasturlari amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan. Bu islohotlar tijorat banklarining kapital va resurs bazasini mustahkamlash, daromadlarini oshirish hamda iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Banklar faoliyatida raqamli iqtisodiyotning samaradorligi bir qator jihatlarda namoyon bo'ladi. Masalan, raqamli to'lov xizmatlari orqali aholi vaqt va transport xarajatlaridan tejaydi, tovar va xizmatlar haqida tezkor va keng qamrovli ma'lumot olish imkoniyati paydo bo'ladi. Shuningdek, raqamli dunyo orqali mahalliy mahsulot va xizmatlarni jahon bozoriga olib chiqish imkoniyatlari kengayadi, mijozlardan olinadigan fikr-mulohazalar (feedback) orqali esa tovar va xizmatlarning sifatini yanada takomillashtirish mumkin bo'ladi.

Ma'lumki, raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarining rivojlanishi, avvalo, internet tarmog'idan foydalanuvchilar sonining ortishi bilan uzviy bog'liq. Bu omil bank xizmatlarini aholiga yanada kengroq yetkazish, raqobatbardosh va samarali biznes modellarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi bank islohotlarining asosiy maqsadi — tijorat banklarini mijoz manfaatlariga xizmat qiladigan mexanizm sifatida shakllantirishdan iborat. Bu jarayonda aholining bank tizimiga ishonchini mustahkamlash va banklar faoliyatiga tashqi aralashuvni cheklash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ishonchning oshishi esa tijorat banklarining iqtisodiy samaradorligini ta'minlaydigan asosiy omildir, chunki ishonchli moliyaviy muhit orqali mablag'larni jalb qilish imkoniyatlari kengayadi, kredit va investitsiya faoliyati izchil rivojlanadi.

Shu maqsadda banklarda raqamli va axborot texnologiyalarini keng joriy etish orqali dasturiy ta'minotni tubdan modernizatsiya qilish, zamonaviy bank amaliyotini o'rgatish va kadrlar salohiyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda xorijiy tajribaga ega malakali mutaxassislarni rahbarlik lavozimlariga jalb etish orqali zamonaviy menejment va moliyaviy xizmatlarni joriy qilish bank tizimining samaradorligini yanada kuchaytiradi.

Shu bilan birga, kreditlash amaliyotida “kredit tarixi” axborot tizimini to‘liq ishga tushirish orqali qarz oluvchilarning moliyaviy intizomini nazorat qilish, xavflarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish imkoni paydo bo‘ladi. Bu esa, o‘z navbatida, bank aktivlarining sifatini yaxshilash, kredit portfelini diversifikatsiya qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bank tizimidagi islohotlarning izchil davom ettirilishi raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, kadrlar malakasini oshirish va ilg‘or xorijiy tajribani joriy etish orqali tijorat banklarining iqtisodiy samaradorligini kuchaytiradi hamda ularning raqobatbardoshligini ta‘minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekiston tijorat banklarining jahon bank tizimi bilan integratsiyalashuvi va globallashtirish jarayonlarida faol ishtirok etishi milliy iqtisodiyotning ochiqligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bunday hamkorlik, bir tomondan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilishni taqozo etsa, ikkinchi tomondan, bank tizimining biznes modellari va boshqaruv usullarida transformatsiya jarayonlarini keltirib chiqarmoqda. Shu bois, ushbu o‘zgarishlarni iqtisodiy va siyosiy nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish davr talabidir.

Raqamli iqtisodiyotning muhim jihatlaridan biri — shaffoflikni ta‘minlashi va korrupsiya hamda “qora iqtisodiyot”ning ta‘sirini keskin kamaytirishidir. Chunki raqamli texnologiyalar orqali barcha ma‘lumotlar avtomatik ravishda qayd etiladi, xotirada saqlanadi va zarur paytda tezkor ravishda taqdim etiladi. Bu esa ma‘lumotlarni yashirish yoki qing‘ir bitimlar tuzish imkoniyatlarini keskin cheklaydi.

Shuningdek, raqamli tizimda ma‘lumotlar ko‘pligi va ularning tizimlilik iqtisodiy jarayonlarni nazorat qilish imkoniyatini kuchaytiradi. Bunday shart-sharoitda “iflos pullarni” yuvish, mablag‘larni maqsadsiz sarflash yoki hisobotlarda soxtalashtirish holatlariga yo‘l qolmaydi. Bu esa tijorat banklari faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish, resurslarni oqilona taqsimlash va moliyaviy intizomni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Natijada raqamli iqtisodiyot bank tizimida faqatgina innovatsion rivojlanish uchun emas, balki moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta‘minlaydigan kafolatli mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Bizning fikrimizcha, tijorat banklari innovatsion va axborot texnologiyalari asosida faoliyat yurituvchi xo‘jalik subyektlarini rivojlantirishda qator muhim chora-tadbirlarni amalga oshirishga alohida e‘tibor qaratishi lozim.

Birinchidan, O‘zbekiston bank amaliyotida innovatsion onlayn kreditlash xizmatlarini yo‘lga qo‘yish zarur. Chunki rivojlangan davlatlarda onlayn kreditlash amaliyoti iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim vositasi sifatida keng qo‘llanilmoqda. Bu jarayonda internet tezligi va sifatini yaxshilash, tadbirkorlik subyektlarining raqamli bilim va ko‘nikmalarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki onlayn kreditlash tadbirkorlar uchun vaqt va resurs tejaydi, ularning moliyaviy imkoniyatlardan tezkor foydalanish imkoniyatini yaratadi. Natijada ishlab chiqarish jarayoni ortiqcha to‘siqlarsiz davom etadi, iqtisodiy samaradorlik ortadi.

Ikkinchidan, tijorat banklari kredit amaliyotida sun'iy ravishda "kredit boqimandalik" holatlari paydo bo'lishining oldini olishi zarur. Buning uchun innovatsion va axborot texnologiyalari asosida ishlaydigan tadbirkorlik subyektlariga "kredit ta'tili" tizimini joriy etish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv biznes subyektlariga o'z faoliyatlarini barqarorlashtirish, moliyaviy qiyinchiliklarni yengib o'tish va investitsiya jarayonlarini samarali tashkil qilish imkonini beradi.

Umuman, mazkur chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi tijorat banklari faoliyatida innovatsiyalarning rolini kuchaytiradi, tadbirkorlik subyektlari uchun qulay moliyaviy muhit yaratadi hamda milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

Bizning fikrimizcha, tijorat banklari tomonidan innovatsion va axborot texnologiyalari asosida faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlariga ajratiladigan kreditlar shartlarini ularning ishlab chiqarish jarayoni va mahsulot aylanish davrlariga mos ravishda belgilash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Xususan, asosiy qarz va foizlarni qaytarish muddatlarini ishlab chiqarish sikliga uyg'unlashtirish orqali tadbirkorlik subyektlari o'z moliyaviy majburiyatlarini samarali bajarish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bunday yondashuvning iqtisodiy samaradorligi shundaki, tadbirkorlar moliyaviy bosimdan holi bo'lib, o'z faoliyatini barqaror rivojlantirishga yo'naltira oladi. Natijada ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va bozorda raqobatbardosh mahsulot taklif qilish imkoniyatlari kengayadi. Shu bilan birga, kredit resurslarining oqilona taqsimlanishi banklar uchun ham xavfsizlik darajasini oshiradi, qarzlarni o'z vaqtida qaytarilishini ta'minlaydi va kredit portfeli sifatini yaxshilaydi.

Shu tariqa, kredit qaytarish muddatlarini ishlab chiqarish davriga uyg'unlashtirish iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan ikki tomonlama foyda keltiradi: tadbirkorlik subyektlarining barqaror rivojlanishi ta'minlanadi, bank tizimi esa o'z faoliyatida xavfsiz va daromadli moliyaviy munosabatlarni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-fevral PF-5349-son "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-3564970>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, 2018-yil 03-iyul PQ-3832-son "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori <https://lex.uz/docs/-3806053?ONDATE=24.07.2021>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-mart PQ-3620-sonli "Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori; <https://lex.uz/docs/-3593541>

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2018-yil 19-sentyabr PQ-3945-son "Milliy to'lov tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori <https://lex.uz/ru/docs/-3910819>

5. Alex Tapscott, Don Tapscott. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business, and the World, 2016, 324 pages.

6. Aripov A.N. Axborot kommunikatsiyalar sohasida boshqaruv tizimini

7. Kobulov V.K. Algoritmizatsiyavsotsialno-ekonomicheskixsistemax. - Tashkent: Fan, 1998.- 320 s.
8. Tapskott Don. “Elektronno-sifrovoye obshchestvo: Plyusy i minusy eroxy intellekta. -Kiyev: ITN Press, 1999.
9. Musaliyev A.A., Alimov Q. Menedjment informatsionnyx sistem. -T.: Fan, 2007.- 342 s.
10. Musaliyev A.A., Begalov B.A. Menedjment informatsionnyx sistem. Monografiya. – T.: Fan, 2007.- 342 s.
11. Gulyamov S.S., va boshq. “Raqamli iqtisodiyotda blokchayey texnologiyalari”.O‘quv qo‘llanma 21-22 betlar.TMI 2019 yil -447 bet;
12. G‘ulomov S.S., Begalov B.A. Iqtisodiy informatika. Darslik. – T.: O‘zbekiston, 2010. – 722 b.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**